

Bu yazı “çanların çaldığını duyan, ama nerede çaldığını bilmeyen”leredir.

İŞYERİ HEKİMİ EĞİTİMLERİ DEMOKRATİK MESLEKİ KİTLE ÖRGÜTÜ TEORİNİN TUTARLILIĞI VE GERÇEKLIĞE TEKABÜLÜ!

Dr. Levent KOŞAR

Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi Editörü,
ATO İşçi Sağlığı ve İşyeri Hekimliği Komisyonu Üyesi

Terminolojimizin “Sihirli” Dokunuşlara İhtiyacı Var...

İşyeri hekimi eğitimleri üzerinden sizlerle yapacağım bu tartışma/paylaşım rastlantısal değil elbette. Endişelerimin makul bir safhasında rahatsızlıklarım(ız)ın arttığı ve buradan doğru oluşturduğum(uz) soruların ve sorunların açılımlında, felsefi-eleştirel bir hamle. Soruların bilimsel, sorunlarınsa politik bir uğraşın konusu olduğunu hep aklım(ız)da tutarak yol almaya özen göstereceğim.

Birbirimizle tartışırken/paylaşırken Marksizm’in dilini kullanmayı tercih ederken, bu konuda tedirginliğimi(zi) yaşıyorum. Tedirginliğimi(zi) ne kadar gizleyebiliyorum, bilmiyorum. Ama bildiğim bir şey var ki; “En çok repliğini unutan oyuncular alkışlanır tiyatrodaki; cesaretini toplasın, yaptığı işe daha çok emek versin diye...Ve sözlerin büyüüne kapılıp düşler kuranlar, insanlığın en büyük öyküsüne inananlardır...Ancak düşler, düş kuranlar çoğaldıkça gerçekleşir.” (1).

Yaptığımız işin huzura çıktığı zorunlu ve/veya “gönüllü” ortamdaki durumu, salt teorik tartışma alanıyla sınırlı değil ve “üstü kapalı” da olsa hakim sisteme yönelik politik tavırların pratik alandaki değişimiyle ilgili. Neden sorusunun savsaklanıp, nasıl sorusuyla yetinmenin eksikliğiyle bağlantılı.

Ve işyeri hekimliği eğitimlerinde önümüzde duran tablo, eleştirinin ötesine geçmeyi veya aynı anlama gelmek üzere, eleştiriyi gerçekleştirmeyi gerektiren bir zamanda olduğumuz anlamına geliyor.

Bulduğumuz üçleme içindeki alanda; devlet/hükümet, piyasanın ekonomik yasaları/ aktörleri ve devlet/hükümet dışı örgütler olarak “biz” de varız. Devlet/hükümet dışı olduğumuz kadar piyasa/pazar dışı olmamız gerektiği gibi. Liberal kuram bu üç alanın/aktörün ortaya çıkan toplumsal sorunları çözmede işbirliği içinde olmaları gerektiğini öğütlerken; piyasa yönelimli yaklaşımları terk etmeden neoliberal tarzda yeniden yapılanmanın bir aracı olarak sivil toplumdan (sivil toplum kuruluşlarından) bahseder: “Liberalizmin ‘birleştirici modeli’ kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde sivil toplum içindeki birlikleri (STK’ları) ve toplumsal grupları birer ortak (partner) olarak kabul etmektedir...STK’lar birincil yönetim yapıları olarak birleştirici kuramın merkezini oluşturur.” (2).

Hemen belirtelim ki; “Bizde sivil toplum kuruluşları(STK) denilene dışarıda genellikle Non Gouvernemental Organizations’ın kısaltılmışı olan (NGOs) deniyor. ABD’de bunlara Public Voluntary Organizations (PVOs) deniyor. Adlandırma ne olursa olsun içerik ve misyon aynı... NGOs’yu bizim dilimizde ifade edersek ve çeviriyi ‘metne

bağlı kalarak' yaparsak. Bu 'Hükümet Dışı Örgütler' demek ama daha geniş bir çeviri daha uygun ve bunlara 'Devlet Dışı Örgütler' demek gerekir." (3).

Anlaşılabileceği gibi ideoloji; kavramlar, sözcükler, söylemler ve kurumlarla oluşturulurken; bu kavram-söylem arkasında kimin olduğu da içerikleri ve işlevleri belirliyor. Şöyle ki; "Rönesans çağında kavram (sivil toplum kavramı) 'doğal toplumun' karşıtı olan 'örgütlü, rasyonel toplum' anlamında kullanılıyordu ve rasyonel ve örgütlü oluşumun onu 'sivil toplum' yaptığı ileri sürülüyordu....İngiliz filozofu John Locke, devleti de sivil topluma dahil ediyordu. Thomas Hobbes, sivil toplumdaki doğa yasaları tarafından düzenlenmiş toplumun karşıtı olan, devlete ve hükümete sahip bir toplumsal düzeni kastediyordu. Daha sonraları pazar(piyasa) ve devlet de sivil toplum tanımına dahil edildi. Adam Smith, pazarı ve devleti kapsayan bir sivil toplumdaki söz etmişti...Daha sonraları Marx sorunu üretim ilişkileri olarak ele aldı. Antonio Gramsci de sivil toplumu konsensus sağlayan bir hegemonya aracı olarak görüyordu. Bu anlamda sivil toplum hükümdarlar tacir veya devletle pazar(piyasa) arasında kalanı ifade etmek için kullanılıyor." (3).

Kavram(lar) dönemler, savunucuları tarafından değışse de, "piyasanın yasalarının her şeyi girdabına almaya ve kapsama alanını genişletmeye devam ettiği, herkesin bulunduğu(hapsoldüğü) konumda 'duruma uyum sağlamaya' zorlandığı" (4) bir ortamda ve burjuva dünya görüşünde sivil toplum (sivil toplum örgütleri) asıl olarak bireyin gelişimini sağlayan özgürlük alanı olarak tanımlanıp, bireyin girişim özgürlüğü ile içselleştirilmektedir. Ve "...girişim özgürlüğünün gerçekleştiği koşullar oluştuğunda 'her şeyin' yoluna gireceği varsayılır. O zaman işletme sivil toplumun temel eksenini oluşturuyor demektir...Elbette böylesi bir dünya görüşü ve toplum anlayışı söz konusuysen, devletin esas işlevinin özel mülkiyeti korumak ve 'girişim özgürlüğünü' güvence altına almakla sınırlı olması doğaldır.(3).

Devlet ile sivil toplum(örgütleri) ve pazar/piyasa arasındaki ilişkilene içerisinden mal ve hizmetlerin üretildiği bir sosyo-ekonomik yapılanmada pazar/piyasa siyasetin/politikanın yerini alınca; demokratik mesleki kitle örgütleri kavramı da kırılmaya uğrayarak burjuva dünya görüşüne uygun

"sivil toplum kuruluşları"na doğru bir salınım gösteriyor ve sosyo-ekonomik yönetim sistemi aktörü olmaya doğru atılan adımlar, zorunluluk/"gönüllülük" anlatılarıyla izah edilmeye çalışılıyor. Pazarın/piyasasının ekonomizm batağında örgüt ve kurumlar apolitize oluyor, dolayısıyla siyasetin "aşınması" kaçınılmazlaşıyor. Böylece sistemin olumsuz sonuçlarıyla mücadele kötülüklerin esas kaynağı ile mücadelenin/ tartışmanın yerini alması da kaçınılmaz oluyor. "Asıl sorunun tartışma konusu yapılmadığı koşullarda, bu amaçla faaliyet gösteren kurum, kuruluş ve hareketlerin sistem tarafından kolaylıkla ehlileştirilmesi ve bir manipülasyon aracına dönüştürülmesi işten bile değildir. Kapitalizmi, neoliberal politikaları ve bu politikaların ortaya çıkardığı yıkımı tartışmadan, geçerli paradigmaya dokunmadan sistemin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlarla mücadele etmek, nihai bir çözümü temsil edemez ama toplumu apolitize etmek gibi bir olumsuzluğa kolaylıkla neden olabilir... Zira, ekonomiden bağımsız bir siyaset olmadığı gibi, sömürü ilişkilerini yok sayan bir sivil haklar mücadelesinin de başarı şansı yoktur. Başarı şansı yoktur ama sisteme kısmi bir 'meşruiyet' kazandırma şansı yüksektir."(3).

Bizler alanımızla ilgili olarak işçi sağlığı hizmetlerinin ve işyeri hekimi ile iş güvenliği uzmanı eğitimlerinin piyasaya/pazara açılmasının ideolojik-politik eleştirisini daha önceki sayılarımızda paylaşmıştık. Amacımız bu tartışma ve paylaşım ile alanda bulunan öznelerin konuya müdahil olması ve beklediğimiz tartışma zenginliği içinde örgütlü bir direnç oluşturarak, yaptığımız işi bilince çıkartmaktı. Bu nedenle sınıfsal bir perspektif ışığında ["Toplumsal ve Bireysellik Diyalektiğinde: İşyeri Hekimi ve İş Güvenliği Uzmanı Eğitimleri"(MSG, Sayı: 35, Sayfa:2-13), "ILO: Devlet-İşveren-İşçi Üçlemesi, ISO: Kapitalizmin Yasası, Yönetmelik ve Çalışma Bakanlığı"(MSG, Sayı:33, Sayfa:12-19) ile TTB'nin diğer bir yayın organı olan Toplum ve Hekim Dergisi'nde; "İşçi 'Sağlığı' Üzerinden Ekonomik ve Eğitim İhtiyacını Harmanlayan Sermaye-Devlet" (Toplum ve Hekim, Cilt: 24, Sayı:3, Sayfa: 203-209)] konunun ideolojik-politik kısmını işlemiştik. Şimdi ise politik-ekonomi yanı itibariyle nerede olduğumuzu/durduğumuzu görmek adına; bir yanıyla da yüzleşmemiz olsun istedik. Çünkü, yaşadıklarımızla aramızda eleştirel bir mesafe var.

Ve “kriz” noktasına gelmiş işyeri hekimliği eğitimlerinde, krizin sistemin eleştirisine olduğu kadar kendimizin eleştirisine de mücade ettiğini, imkan tanıdığını, bu imkanın yarattığı fırsatlarda “Paktalos Irmağı”nda yıkanmamın gerekliliğini duyumsadık.

Ne tür araçlara ihtiyacımız var sorusundan önce, nasıl bir örgütlenme istiyoruz sorusuna cevap arayan(lar) olarak; sivil toplum(örgütleri) anlayışını sınıf eksenli bir perspektifle kavrayan ve bu nedenle Türk Tabipleri Birliği gibi örgütleri “Demokratik Mesleki Kitle Örgütü” tanımına/içeriğine yerleştirmeye çalışan yaklaşıma sahibiz. Bu anlayış sivil toplumu ve STK’larını sosyo-ekonomik üretim ilişkileri bütünlüğü içine yerleştiren anlayıştır. Ve şöyle bir sorgulama düzeyine sahiptir: “Toplumsal olumsuzluklar ve kötülükler nereden ve nasıl kaynaklanıyor, eşitsizlik üreten ve onu sürdüren egemenlik ilişkileri nedir? Devlet ve kurumları son tahlilde kimin tarihsel çıkarlarını nasıl gerçekleştiriyor? Toplum, eşitsizlik ve sömürü temeli üzerinde oturmaya devam ederken, sistemin özüne dokunmadan, kurumları dönüştürmeden, alternatif ilişkileri yaratmadan ‘kalpleri değiştirmek’ mümkün müdür?..Elbette bu sivil toplum anlayışı sonuçlarla da ilgilidir ama nedenleri de her aşamada tartışmanın odağında tutarak.” (3).

Değer Yasası ve İşyeri Hekimi Eğitimleri

Şimdi değil ama daha önceleri de bu tartışmalara başlayıp derinleştirmek gerekirken; 1980’li yılların ikinci yarısında başlayan ve “yasal bir boşluk”tan güç alan yanımızla işyeri hekimi eğitimlerine/sertifika programlarına başladık. Sadece eğitimler değil işyeri hekimi “atamaları” gerçekleştirir duruma geldik. Alanda iz bırakan bizler, bir zamanlar alanda tek başına eğitim tekeline de elinde tutan bizler, istihdamı yöneten bizler; “kazanımlarımız”dan dolayı, bir dönemin gücü olmamızdan dolayı, eğitim hizmeti üretirken, ekonomi-politiğin yasalarını değiştirebileceğimiz yanılığısına düşmeyelim (ve belki de düştük!). Aksine, içinde bulunduğumuz bunalımlı/tartışmalı durumun bir olanak dan mı yoksa bir nedenden mi kaynaklandığını irdeleyelim. “Türk Dil Kurumu hazretlerinin buyruğuna göre, olanak: ‘Yararlanılan

uygun şart veya durum, imkan’dır. Neden ise, bir varlığı veya olayı etkileyen, oluşturan, doğuran şey, sebep, illiyettir. Bu iki kavramı kendi konumuz özelinde açıklayacak olursak: Neden, bunalımı doğuran, yaratan şeydir. Olanak ise, bunalımı mümkün kılan, olmaksızın bunalımın asla hayat bulamayacağı fakat varlığının da bunalımın varlığı anlamına gelmediği şey-şeylerdir. Bunalım, olanakların fiiliyata dönüştüğü andır. Bunalım anında nedeni göremeyiz. Karşımızda duran sonucun kendisidir: Bunalım. Nedene ulaşma çabamızda başlangıç için sonucu seçersek, ulaşabileceğimiz tek bunalımı olanaklı kılan unsurlardır.” (1). Bu bağlamda; tartışmalı bir alan olan işyeri hekimi eğitimlerinde içinde olduğumuz mevcut durumla, yine yaptığımız/içine girdiğimiz işin doğumundan başlayarak gelişimi içinde ve politik-ekonomi kulvarında tahlil edilmesiyle, yüzleşmemizin mümkünatı vardır. Ve çıkış kuvveti de burada saklıdır.

Sınıflı toplumlardaki üretim ilişkisi (hizmet üretimi de dahil) senaryoları, iktisadi ve siyasi olarak erki elinde toplayan sınıfın, diğer sınıf ve katmanları kendi hegemonyası yönünde asimile etmesine yol açar. Bu süreçte eğitimin insan odaklı, nesnel olarak bireye yönelmiş gibi görünen, gerçekte ise toplumu biçimlendiren bir hizmet alanı olarak iktisadi değerinin olduğu da bilinmektedir. Bireyler arası bir ilişki düzeyi olarak üretildiği anda tüketilen eğitim hizmetinin başlıca; kullanım ve değişim olmak üzere iki değeri vardır. Sınıflı toplumlar bakımından kritik ölçüt, eğitimin anlam ve hizmet olarak taşıdığı bu değerler olgusudur. Zira sınıflı toplumlarda, eğitimin içerdiği kullanım değerinin sağlanması için bir değişim değeri, yani bir fiyat/para ödenecek olması, eğitime bir meta karakter kazandırır.

Metanın genel karakteri, eğitim hizmeti için geçerlidir ve o da tüm metalar gibi değişim ve kullanım için üretilen bir metadır. Kuşkusuz, hizmetin var edilebilmesi için bunun bir maliyeti olduğu ve bu maliyetin karşılanması anlamında, eğitimin diğer mal ya da hizmetler gibi bir fiyatının olması da yadırganmayabilir. Ancak buradaki ölçü toplumsal yapının sınıfsal örgüsüdür. Kapitalist iktisadi ilişkilerin olduğu toplumlarda eğitim, hizmet olarak bir meta karaktere sahiptir, ancak bu

durum onun toplumsal bir niteliği olduğunu dışlamaz.

Eğitimin meta karakterdeki toplumsal niteliği; eğitimin özelliklerine, eğitim hizmet sektörünün özelliklerine ve sistemin yeniden kendisini üretme sürecinin özelliklerine göre belirlenir. Bu belirlenim süreçleri, farklı sınıfların farklı ya da karşıt çıkar ve isteklerinin gerçekleştirilmesi anlamında, mücadele biçimlerini de içinde barındırır. Bu nedenle eğitime ilişkin yaptığımız/yapacağımız tartışmaların ve mücadelelerin “zenginliği içinde bir değerlendirme” olması gözetilmelidir.

Politik ekonominin yasaları, bizim irademizden bağımsız olarak işlerken ve bu yasaları keşfetmek, tanımak, araştırmak, onları toplum yararına kullanabilmek mümkünken, bu yasaları üretim ilişkileri içinde değiştirmek/onları yok saymak ise mümkün değildir. Bu durum doğanın yasalarını kavramak gibidir. Ve daha anlaşılır olabilmek adına bir alıntıya bağlanalım; “Nesnel zemini olmadığı için, buhar makinesi 17. yüzyıl sonunda manifaktür döneminde icat edildiği halde, koşullar ortaya çıkana değin bir sanayi devrimine neden olamamıştır.” (1).

Yeni koşullar sonucunda güçlerini yitiren yasaların, insan iradesiyle yaratılamayan yeni ekonomik koşullar temelinde oluşan yeni yasalara yer açmak için sahneden çekildiğini, ancak volanarizm ile determinizm diyalektiği bağlamında anlayabiliriz. Diyalektik bağ kurma yerine “saf iradeci” ve/veya “saf kendiliğindenci” bir tutum alışın, sorunu başka yerde tanımlamak, “şeyleri de olmadığı yerde aramak” olduğunu ise hatırla(t)mış olalım.

Yasaların etkilerinin önüne geçilemez olduğu, toplumun bunlar karşısında çaresiz olduğu söylemleri de bir o kadar yanlış olup, bu durumum ise yasaları fetiş haline getirmek, yasaların kölesi haline gelmek olduğu da bilinmelidir. Yine yasalar karşısında çaresiz olmadığımızı ve eğer yasaları anlayabilir isek bunların etkinlik alanlarını sınırlayabileceğimizi, onları toplum yararına kullanabileceğimizi de volanarizm-determinizm diyalektiğinde kavramak mümkündür.

Değer yasası da böyledir. Ortadan kaldırılamaz, ancak etki alanı sınırlanabilir, yıkıcı etkisinin önüne geçilebilir, ama “dönüştürülemez” ya da “ortadan

kaldırılamaz.” Söylenmek istenen; politik ekonominin yasaları(tıpkı doğa yasaları gibi) bizim irademizden bağımsız gerçekleşen süreçlerin yasalarını yansıtan nesnel yasalar olduğudur. “Kim bu genel kuralı yadsırsa, aslında bilimi yadsımış olur, ama kim bilimi yadsırsa, böylece her türlü öngörü olanağını da yadsımış olur, dolayısıyla ekonomi-politik-sosyal yaşamı yönetme olanağını yadsımış olur.” (5).

Bunlar son derece bildiğimiz şeyler, ama tekrar etmek gerekirse; şimdiye kadar işçi sağlığı ve işyeri hekimliğinde iz bırakan bizler, alanda tek başına eğitim ve istihdamı yöneten bizler... “kazanımlarımızdan” dolayı, bir dönemin gücü olmamızdan dolayı yasaları değiştirebileceğimiz yanılığımıza düşmeyelim.

“Para, değişim sırasında, zorunluluğun oluşturduğu kristaldir, böylece farklı emek ürünleri fiilen birbirine eşitlenir ve bu uygulama sonucu metalara dönüşürler.” (1). Metaların dünyasında, kullanım değerinin esamesi okunmazken, konuşulan tek şey değişim değeridir. Ve değişimin gerçekleşebilmesi ise, pazara adım atılması/girilmesi ile mümkündür. Değişimin oluşabilmesi için paranın işin içine karışması halinde, metanın içsel karşılığına uygun düşen bir dışsal karşılık da yaratılmış olur. Kullanım ve değişim değerinden oluşan meta, bir yanıyla somut emeği temsil ederken diğer yanıyla da soyut toplumsal emeği (bütün malların sahip olduğu soyut insan emeğinin temsilcisi, maddeleşmiş görünüşü=para) temsil eder. “Metalar değişim sürecine, her şeyden önce, ne iseler öyle girerler. Değişim süreci, bunları meta ve para diye farklılaştırır...” (1). Anlaşılacağı gibi; ilk koşul ürünün meta olması için kendisini para olarak ifade etmesi ve başkalaşım sürecinden geçmesi gerekiyor. Meta ilişkileri zorunlu olarak parayı yaratırken; para, değer toplumsal temsilcisi olarak bireysel emeğin temsilcisi meta ile çelişki halindedir. Bu çelişki, metanın dolaşım aşamasından geçmesini, paraya başkalaşmasını zorunlu kılar.

Evet, parayla ilişkilenen metalar ne kadar “özel emek” ürünü olursa olsunlar; değişim değeri olarak “özdeş emeğin nesnel ifadesi” olmaktan kurtulamazlar. Pazarda karşı karşıya gelen metalaşmış eğitim hizmetleri içinde kristalize olan eğitici

niteliğini, paha biçilmez olan işçi sağlığı birikimlerini görmemiz mümkün değildir. Nitelikten arınmış soyut bir insan emeği nicelik olarak pazarda gezmektedir şimdi. Ve işyeri hekimi eğitimlerimiz/sertifikalarımız değişim için toplumsal ihtiyacı tatmin yeteneğine sahip olduğunu kanıtlamak zorundadır. Paranın ifade ettiği toplumsal kıstaslara /politik ekonominin yasalarına uyma kaygısıyla değişimde ecel teri döken metalaşmış eğitim hizmetlerimiz dile gelip kendisini anlatamaz olmuştur artık. Pek çok kereler olmadığı kadar titiz davranan meta üreticimiz(işyeri hekimi eğitimcilerimiz, örgütümüz TTB), ürettiği bu metayı satabilmek için, ihtiyaç duyulan bir alanı(pazar haline gelmiş işyeri hekimi eğitimleri alanı) kendisine seçmiştir. Fakat bu, meta için harcanan emeğin yararlılığını kanıtlamaya yetmez ve meta kullanım değerini değişim değeriyle buluşturmak adına salto mortalesini (ölüm parendesini) gerçekleştirmek için pazarda/ piyasada diğer işyeri hekimi sertifika kursu veren şirketlerle yarışa girerken, bu yarışta kazananın da “cehalet” olduğu bilinmelidir.

Sıkıntılarımızdan biri de; TTB'nin ve/veya yerel tabip odalarının düzenleyeceği kursların disiplini hekimleri ürkütürse ne olacağıdır. Zaten ve ne yazık ki, “işe dair değil de iş için” gelen ve /veya işyeri hekimi sertifikalarının onları güçlendirdiğini düşünen hekimlerin önemlice bir kısmı (Bu söylem hekimlerin tercihi olmaktan öte, onları geleceksiz hale getirmiş sağlık sisteminin ve ülkenin gerçekliği olduğu için bizleri rahatsız etmemelidir.) TTB ve yerel tabip odalarının disiplininden kaçarsa; metanın taşıdığı emeğin “yararlı olup olmadığı” piyasaya ve dönüp bize çarpacak ve emek başkalaşmak için can attığı değişime uğrayamayacaktır. Burada meta sahibi olan TTB ve yerel örgütlerinin toplumsal kıstaslara/meta üretim yasalarına uymamış olmasının emeğin yararlılığını kanıtlamaya yetmemiş olduğuyla da yüzleşmiş oluruz. Para ve metanın zamansal olarak ayrıştığı bu gibi durumlarda meta-para ilişkisi yaşanmadığı için meta değişime giremeyecek ve değişim değeri olarak kendisini ifade edemeyeceği gibi, kullanım değeri olarak da kendisini ifade edemeyecektir.

Demek ki; insan iradesinden(bizlerden ve düşüncelerimizden) bağımsız olarak işleyen meta

üretim yasaları içinde faaliyet götürdüğümüz andan itibaren(son zamanlardaki sıkıntılı/sorunlu süreçten bağımsız olarak), meta-para ilişkisini yaşıyoruz. Yani sorun bugünün sorunu değil, hekimlerle hizmet alış-verişi, meta-para ilişkisi içine girdiğimiz tarihten bu yana yaptığımız işin politik ekonomi olarak karşılığında bir farklılık yok. Ve yine burada politik ekonominin bir yanını daha; işyeri hekimi eğitimlerine yönelik çıkartılan mevzuat üzerinden, serbest piyasaya/pazara devlet müdahalesini de yaşamış/görmüş oluyoruz.

Ödül ve ceza üzerine kurulu sistemde, devlet müdahalesiyle “cezalandırılanlar”ın ürettiği hizmet-meta paraya kavuşamazsa, bir üretim anarşisi kendini gösterecek, üretim anarşinin egemen olması sebebiyledir ki, meta ile paranın ayrışması doğacak ve bunalım olanaklılığı ortaya çıkacaktır.

İçinde bulunduğumuz bu durumda; bunalımlı bir geviş getirmeye kendimizi bir zaman(siz bunu epey bir zaman diye okuyun) tecrit ettiğimiz/ içimize kapandığımız, yenilenme niyetine de ümitlerimizin beklenmedik yüz buruşturmasıyla karşılaş/ yüzleşip, kendi içimizde adeta bitimsiz toplantılar yaptığımız oldu. Hukuksuzlardan hukuk/adalet beklemek (!) yerine politik ekonominin yasalarını tanımak-anlamak ve buradan doğru zenginleşmek varken, bunu yapmadık/ yapamadık ve politika elimizden kaçtı. Ütopik olarak değerlendirilen tartışmaları teorik zenginliğe çevirip politik çıktılar olarak kullanamazken, teorik tartışmaları “soyut kavramlar” olarak “sofistike” değerlendirmesi içinde hafife alırken bir şeyi göz ardı ettik: “İnsanları geleceğe dönük çıkarsamalar yapma, muhtemel çıkış yolları arama ve önerme konusunda caydırıcı bir şey de, hayalperest olmakla, ütopyik olmakla suçlama korkusudur. Böyle bir anlayış da, ütopyayla ilgili yanlış bir anlayışa dayanır. Aslında hayal etmek düşündürmektir. Eğer hayal eden, ileriye dönük tasavvuru ve projesi olan tek bir kişiye veya az sayıda insansa, söz konusu olan ‘hayal dünyasıyla’ ilgilendirilebilir, lakin hayal edenlerin sayısı belirli bir eşiği geçerse, o artık hayal olmaktan çıkıp, bir gerçeğe dönüşmüştür...Hayal etmenin bilmeye ve yapmaya önceliği vardır ve esasen uygarlık, hayal edebilen, düşünebilen, ileriye, geleceğe bakabilen insanların eseridir. Albert Einstein, ‘muhayyile bil-

giden daha önemlidir' derken, her halde tam da bunu kastediyordu." (4). Hayal etmenin bilmeye ve yapmaya önceliği varken, biz ise "somutu" yine piyasa/pazar içinde aradık/arıyoruz. Şimdilerde çıkış olarak gördüğümüz bu kible aslında yıllar önce girdiğimiz kulvarın ta kendisinden başka bir şey değil(di). Farklılık sadece(ama politik ekonominin yasası gereği) işyeri hekimliği eğitimlerinde biz/TTB tekel olarak pazarda/piyasada yer alırken, devlet/hükümet müdahalesiyle, bu pazarın/ piyasanın yeniden düzenlenmesi/müdahale edilmesidir. Bizi rahatsız eden de bu devlet/hükümet müdahalesidir. Ama demokratik mesleki kitle örgütü olarak sadece devletle/hükümetle aramıza "mesafe" koymak değil, pazar/piyasa ile de aramıza "mesafe" koymamız gerekirken; işin başında girdiğimiz bu yolda kendimizi değerlendiremedik. Şimdi bulunduğumuz konumla yüzleşmek ise rahatsız edici elbette. İsterim ki, verili olan bu durumdan doğru gelen rahatsızlık, ileriye doğru "zihinsel-entelektüel gerilimi" de yaratsın ve bu günün hayali/ütopyası yarımın gerçekliği olsun.

Ve bakın, bu rahatsızlığı sadece biz/TTB olarak yaşamıyoruz. TMMOB / Elektrik Mühendisleri Odası'nda neler oluyor? Çünkü sorun sadece işyeri hekimi eğitimleri olarak bize ait değil. Sorun evrensel bir mesele olarak ve yazımızın başında belirttiğimiz haliyle "Sivil Toplum (Örgütleri)-Demokratik Mesleki Kitle Örgütleri" açılımında ve bizim bu açılımın neresinde durduğumuz meselesinde.

"EMO'da İktisadi İşletme Kuruldu" başlığı ile "Emekten Yana Mühendisler"den 26 Ocak 2011 tarihinde bir açıklama var: "Odaları piyasa koşullarına uygun hale getirecek adımlardan biri olan 'iktisadi işletme' anlayışı EMO'nun öncülüğünde sürdürülüyor. Bir süredir, EMO bünyesiyle bütünleştirilmeye çalışılan ama bir o kadar da üyelerine duyurulmayan iktisadi işletme EMO Yönetim Kurulu'nun 08.10.2010 tarihli toplantı ve 42/16 sayılı kararıyla gerçeklik kazanmaya başladı... 01.11.2010 tarihinden itibaren Genel Merkezin internet sitesine dikkatli gözle bakanlar 'Genel Merkez Çalışanları' bölümünde 'İktisadi İşletme Müdürü'nün görevine başladığını görerek iktisadi işletmenin kurulduğunu anlayabiliyor (Bu durumun ne denli geleneklere, usule ve etik değerlere uygun olduğu yorumunu da

üyelerimize bırakıyoruz)... EMO Genel Merkezin şubelere yazdıkları yazılarda, EMO Bursa Şubesi'ne Çekirge Vergi Dairesi'nin açtığı dava, Danıştay 3. Dairesi'nin kararı ve Meram Vergi Dairesi'nin Makine Mühendisleri Odası Konya Şubesi'ne açtığı davalar ve kararlardan örnekler verilerek. 'çaresizlikten' bu işletmeyi kurduklarını söylemeye çalışıyorlar. Her iki dava da aleyhte sonuçlanmış kararlardan oluşmaktadır. Oysa biliyoruz ki, lehte olan bir çok dava da söz konusudur. Aşağıda iki örnek görülmektedir...Eğer iktisadi işletme gibi bir anlayışı benimseyip, kendi örgütüne yerleştirmek istersen, bunu da açıktan savunamıyorsan, yapılacak tek şey var; 'üzerimize çok geliyorlar, çaresiz kaldık, vb' diyeceksin. Bu da yetmeyecek; işine gelen mahkeme kararını da kanıt olarak sunacaksın ki, meslektaşların inanabilsinler!.. Bundan sonra, iktisadi işletme kararı alan anlayışların, 'Ticari faaliyette bulunmuyoruz, kamu hizmeti sunuyoruz, kar amacı gütmüyoruz' söylemlerinin anlamı da kalmamaktadır... Bu bağlamda 'mal veya hizmet bedelinin sadece maliyeti karşılayacak kadar olması, kar edilmemesi veya karın kuruluş amacına tahsis edilmiş bulunması iktisadi niteliğini(ticari niteliğini) değiştirmemektedir. İster kar elde edilsin, isterse zarar edilsin; hatta maliyeti karşılayacak 'bedeller' alınsın mevcut sistemin yasalarına göre de 'ticari faaliyette' bulunmaktadır...odaların ticari faaliyette bulunmasına resmiyet kazandıracak bu 'girişim', siyasal iktidarların amaçlarıyla da örtüşmektedir... 'Zorunluyuz, mecburuz' söylemleri eşliğinde zamanla değişiklikler gündemimize gelecek. Çünkü iktisadi işletme anlayışı, kapitalist bir anlayışın odalarımızdaki tezahürü olup çıkacaktır. Bunun sınırlarını belirleyebilmek mümkün değildir... Odalarımızın gelir kaynaklarını TMMOB ve Ana yönetmeliğinde bahsedilen gelir kalemlerinin dışında aramak öncelikle mevcut sisteme karşı olan muhalif duruşumuzu yumuşatacak, inancımızı zayıflatacaktır... Üyesine dayanmayan bir anlayışla yönetilen TMMOB ve odaları, üye aidatları (2000'li yıllarla birlikte) tüm gelirler içerisinde yüzde 20'lere kadar inmiştir... İktisadi işletmenin varlığı EMO'nun demokratik kitle örgütü olma özelliğine büyük darbe vurmaktadır... Bu temel işlevinin doğru konması için gösterilecek çabanın başında, örgütün kitlesi ile canlı bağlar kurması ve onu mücadeleye aktif

olarak katabilmeyi başarmasıdır. Asıl olarak da, demokratik kitle örgütü, temsil ettiği kitlelerin ekonomik/demokratik mücadelesini halkın, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesine tabi kıldığı ölçüde, toplumsal mücadelede etkin bir role sahip olabilir. Bu gerçekler büyük sözlerle süslenip topluma ve üyelerimize söylenirken, yapılanlara bakıldığında 'STK'olarak bilinen Sivil Toplum Kuruluşları'ndan farklı bir tanımlamayı görmemekteyiz. Kapitalizmin bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini köreltmek, hedef şaşırtmak ve kitlelerin öfkelerini başka kanallara akıtmak amacıyla gündemimize soktuğu; 'demokrasinin bir gereği olarak' lanse ettiği STK'lar mevcut sistemin işleyişini sürdürmekten başka bir amaç taşımamaktadır. Sadece düzenin kimi 'aksayan' yönlerini rayına oturtmak, 'devletin uzanamadığı alanları' düzenlemekten başka bir amacı olmayan STK'ların kendi bünyelerinde 'gelir getirici' işletmeler kurmaları; AB fonlarını kullanmaları onlar açısından 'anlaşılır' olsa da EMO ve benzeri mesleki demokratik kitle örgütleri açısından bunun 'anlaşılır' ve savunulur bir yanı yoktur." (6).

Mevcut Durumumuzun İzahı Yetmez Ama Hayır!

İşyeri hekimi eğitimleri - sertifikaları olarak pazara/ piyasaya çıkan ürünün para ile yaşadığı değiş-tokuş kullanım ve değişim değeri harmanlamasını yaşarken; pazara çıkma hazırlığı içinde olan metanın üretim sürecindeki yaşadığı serüven nedir? Üretim ve dolaşım süreci denilen bu hareketli bütünsellikteki durumumuz nedir?

Piyasaya/pazara çıktığımız dolaşım sürecini konuşurken üretim sürecini görmezsek bütünsel bir değerlendirmeden uzaklaşmış oluruz. Ve yine bu yazının kapsamı dışında olan işyeri hekimi eğitimlerinin üretim sürecindeki durumu da tartışmaya ihtiyaç olan haliyle önümüzde durmaktadır. Çünkü, son yıllarda tüketim kültürü kavramının sosyal teoride merkezi bir yer işgal edişine şahit olmaktayız. Zira, "Üretim ideolojisi ve yaratıcı faaliyetin anlamı, tüketim ideolojisi haline dönüşmüştür" (7). Ve bu durum; üretim ile dolaşım süreçlerinin iç bağlarının gözden kaçırılması problemi yaratmaktadır. Oysa ki, kar dolaşım aşamasını imgeleyip, iç bağını üretim aşamasını

anlatan artı-değerle kurarken, üretimin gerçekleştiği anda artı-değerin ortaya çıktığını da görmek gerekir. Tekil ilişkide, yani TTB eğitimcileri ve TTB örgütü ilişkisinde artı-değer görülürken; toplumsal ölçekte, yani piyasa/pazar içinde ise kar görünür olur.

Yazımızda daha çok pazarda/piyasa ortamında metanın dolaşım sürecinden söz ederken; üretime dönük dönüşümlerin, tıpkı pazarda/piyasada yaşadığımız dönüşümler gibi kültüre dönük dönüşümleri de beraberinde getireceğini/ getirdiğini bir kez daha hatırlamakta fayda var. Marx'ın da kapitalist toplumun ekonomik ve kültürel olarak aynı anda kurulduğuna işaret ettiğini hatırlamamız gerektiği gibi. Bu nedenle "demokratik mesleki kitle örgütü" ile "sivil toplum kuruluşları" ayrımının altını çizme ihtiyacı duyarken; metanın içerdiği anlam üzerinden hareketle, kapitalist toplumsal ilişki biçimlerinin ve buna denk gelen örgütlenme biçimlerinin söylemine dikkat etmek gerektiğine vurgu yapıyoruz. Hani demiştik ya; Terminolojinin 'sihirli' dokunuşlara ihtiyacı var!

Belli bir amaç için ürettiğimiz işyeri hekimi eğitimleri/sertifika programları, ister alanın tekeli olduğumuz ve isterse alanda diğer şirketlerle ilişkiye/yarışa girdiğimiz/gireceğimiz dönemde olsun piyasa/pazar dolayımı içinde metalaşmaktan kurtulamıyorsa, bu anlamda üreticisine de yabancılaşıyor demektir. Artık, bu durumda mallar (metalar) böyle bir süreçte "belli" ihtiyaçları(mızı) karşılama aracı olmaktan çıkmış ve yabancılaşmanın doğurduğu bütün toplumsal neden ve sonuçları da bünyesine almıştır. "En genel anlamda Marx'ın meta tanımının arkasından ifade ettiği gibi...herhangi yararlı bir şey, biri niteliksel biri niceliksel olmak üzere iki farklı değerle yüklenir. Bu ayrışma süreci hem toplumsal bir dönüşümü ifade etmektedir hem de bize döneme ilişkin sosyal etkileşim sistemlerinin yapısal karakterini sunmaktadır." (8).

Bu çerçevedeki yaklaşım tarzı, hekimlerle işyeri hekimi sertifikası kurslarında buluşmamızda "Neden yeterli dönüşüm sağlanamadı?" sorusuna da yanıt oluşturuyor. Çünkü; Yabancılaşan işyeri hekimi eğitimcisi emek de, piyasada metalaşmış eğitim hizmetinin arzını talep eden hekim de yaptığımız işi (yapılan işi) toplumsal bir ilişki olarak değil, tersine, kişiler arasında maddi ilişkiler ve

şeyler arasında “toplumsal” ilişkiler olarak görmektedir/ görmeye başlamıştır. Artık gelinen aşamada toplumsal örüngüler de niteliği kaybetme eğilimindedir ve üretilen değerleri absorbe eden nesnelere sisteme göre şekillenmesine vurgu yapmaktadır. “Sadece nesne üretimine ve ticari etkileşime imkan vermiş bir süreç olarak bütün süreci nesneleştirmiş olan üretim modeli, sosyal değer ve anlam üretimini, tek bir üretim kanalı olan nesne üretimi düzeni kanalıyla, açığa vurma şansı vermiştir. Sosyal ilişki biçimleri, nesnelere aynı anda dönüşüme uğramıştır... Üretilen her nesne bir toplumsal ilişki biçimine karşılık gelir; onu yutar ve üretilen nesne ile aynı türde eşitlenir, nesnelleşir. Eşitlenen ilişkiler, üretim sürecinin sürekliliğine dayanan yeniden üretim süreci altında yeniden asimetrik hale getirilir ve sosyal bir niteliğe sokulur. Marx’ı ‘meta’ kavramını yarı-canlı bir nesne olarak kavramsallaştırmaya iten de budur.” (8).

Bireyin bireyselleşmesi ve toplumsallaşması aracı olan eğitim, aynı zamanda eğitimin meta karakterdeki toplumsal niteliği ile beraber değerlendirilirken; egemen dokulardan arındırılmış ve eleştirel nitelikte olması durumunda farklı bir değerlendirmeye de sokulabilir. Belki de, böyle farklı bir değerlendirme, bizlerin TTB yapısı içinde işyeri hekimi eğitimlerini örgütlerken ki durumunu bir nebze izah edebilir.

Şöyle ki; meta üretiminin her koşul altında kapitalizme ait olduğu ve onu tekrar tekrar yapılandırdığı söyleminin doğru olmadığını tartışan yaklaşımlar da var. Meta üretiminin kapitalist üretimle eşitlenmediğini, iki ayrı şey olduğunu; meta üretiminin yalnızca, eğer üretim araçlarının özel mülkiyeti mevcutsa, eğer işgücü, kapitalistin satın alabileceği ve üretim sürecinde sömürebileceği meta olarak pazara çıkarsa, bu durumda kapitalizme yol açtığını veya yapılan işin de kapitalist sistemin değirmenine su taşıdığını savunan yaklaşımlardır bunlar.

Kapitalist üretimin, üretim araçlarının özel ellerde yoğunlaştığı ve üretim araçlarından zorla mahrum bırakılan işçilerin işgüçlerini meta olarak satmaya zorlandıkları yerde başladığını, böyle bir durum olmaksızın kapitalist üretimden söz edilemeyeceğini Marx ve Engels’in öğretilerinden biliyoruz. Ancak, meta üretimi, kendi kendine

yeterli, onu çevreleyen ekonomik koşullardan bağımsız bir şey olarak da değerlendirilmemelidir. Bu konuya açıklık getirmek adına, Engels’e gönderme yapan bir alıntıya bağlanalım: “Üretim araçlarının toplumun eline geçmesiyle birlikte, meta üretimi ve böylece ürünün üretici üzerinde egemenliği ortadan kalkar.’ Ancak biliriz ki; kent ile kırsal, sanayi ile tarımın ekonomik birliği için, köylülerin kentle ekonomik bağının kabul edilebilir tek biçimi olarak dahi olsa (sosyalizmde de ülkenin her yerinde birden eş zamanlı üretim araçlarının toplumsallaştırılması mümkün değilken) meta üretimi (satın alma ve satma yoluyla değiş tokuş) belirli bir süre için korunmak zorundadır ve Sovyet ticareti, devlet ve kooperatif kolektif iktisadi ticareti her biçimde geliştirilmek zorundadır.” (5).

Dolayısıyla sosyalizmde meta üretimi alışılmış bir meta üretimi olmasa gerek, tersine “özel türde bir meta üretimi”, esas olarak birleşik sosyalist üreticilerin (devlet, kolektif iktisatlar ve kooperatifler) metalarıyla uğraşan etkinlik alanı kişisel gereksinim maddeleriyle sınırlı olan, asla kapitalist üretim haline gelemeyeceği açık, sosyalist üretimin gelişmesine, pekişmesine hizmet eden kapitalistsiz bir meta üretimidir. Meta üretimini kapitalist üretimle karıştırmamak/ eşitlememek lazım. Zira, sınıflara bölünmüş bir toplumda, herkes için aynı anlama gelen kavram olmadığı gibi...

Marx nasıl ki; “Komünist toplumun ilk safhasını araştırdığı ‘Gotha Programının Eleştirisi’ adlı eserinde, toplum için sarfedilen ve üretimin artırılmasına, eğitime, sağlığın korunmasına, idari masraflara, rezervlerin oluşturulmasına vs yönelik emeği, işçi sınıfının tüketim gereksiniminin karşılanması için harcanan emek kadar gerekli olduğu”nu söylüyorsa (5)... Bizimde TTB çatısı altında yaptığımız ve kamu yararı=toplumsal çıkar açısından değerlendirdiğimiz işyeri hekimliği eğitimlerinde, gönüllü ancak ücret ödenen eğitimcilerimizle yaptığımız hizmet üretiminden doğru gelen “gelirleri” tekrar örgütsel ve/veya dolaylı olarak toplum yararına sunmamız gerçeği içinde; idari masraflar, örgütlenme rezervleri oluşturma tasarrufu mevcuttur ve burada ortaya çıkan meta üretiminin alışık olunan meta üretiminden farklı olduğunu söylememiz mümkündür. Ancak, reel sosyalizmin çöküşünden

önce başlayıp hala tartışmaları devam eden haliyle; [“Stalin, Sovyetler Birliği’nde meta üretiminin ‘meta olarak emek gücü, artı-değer, sermaye, kapitalist kar, ortalama kar oranı’ gibi kapitalist meta üretiminin ekonomik kategorilerine yol açacağı görüşünü reddetti. Sosyal bilimlerde anti-Marksist hatalara ilişkin Yudin’in eleştirilerinde açıkça görüldüğü gibi,... Merzenev ve Mikolenko, Sovyetler Birliği’nde de emek gücünün tıpkı kapitalist toplumdaki gibi meta olduğu fikrini savunuyordu.” (9)] yaptığımız işin durumumuzu ne kadar izah ettiğini de okuyucuya bırakıyoruz. Çünkü, “meta”nın değişik toplumsal ilişkiler içinde ve yine farklı toplum bilimciler tarafından değerlendirilmesi farklıdır ve bu durum bitmemiş bir tartışmadır. Ayrıca bilelim ki, bu tartışmalar sosyalist siyasi iktidarın olduğu (veya olduğu söylenen) bir sistem üzerine yapılmaktadır. Kapitalist üretim ilişkilerinin sistemin esasını oluşturduğu sermaye-devlet-hükümet ve pazar/piyasa sarmalında değil.

Eğer “Düşünmek hayır demeyi bilmektir.” diyen Alain’den güç alırsak, kapitalist düzenle bütünleşmeden, onunla müzakere ve mücadele ederek ayrıksı durmayı, devlet/hükümet ile olduğu kadar piyasa/pazar ile de mesafemizi korumayı gelenek olarak sahipleniyorsak; “yetmez ama evet” yerine “yetmez ama hayır” diyerek, “sihirli” literatürümüze sahip çıkıp, “reel politika”yla da aramıza mesafe koyalım. Yoksa sosyal değer ürettiğimizi düşünürken, meta üretiminin akçeli işlerinde ve piyasanın çekimgücü içinde, “zihinsel akrobasiler”de, bizi NGO’laşmaktan kurtaramayacaktır.

Kaynaklar

1. Hayta O., Akarca G., Aslan N., Öztaş A., Paktalos Irmağının Kıyısında Kriz Notları, Etki Yayınları, Ocak 2011;6, 7, 8, 32, 37, 38, 87.
2. Tosun G.E., “Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir Mi?”, Sivil Toplum Dergisi, Mart 2003;1, <http://www.siviltoplum.com.tr/index.php?ynt=icerikdetay&icerik=4...>, Erişim tarihi:10.04.2011.
3. Başkaya F., “Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları(STK) Söylemi”, www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/sivil..., Erişim Tarihi: 28.03.2011.
4. Başkaya F., Yeni Paradigmayı Oluşturmak, Özgür Üniversite Kitaplığı:89, Şubat 2011;310-327.
5. Stalin J. V., “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Problemleri”, kutuphane.halkcephesi.net/Stalin/sosy..., Erişim tarihi: 01.05.2011.
6. Emekten Yana Mühendisler, “EMO’da İktisadi İşletme Kuruldu,” <http://www.halkinsesi.tv/index.php/packlamalar/1798-emektenyana...>, Erişim tarihi: 03.04.2011.
7. Lefebvre H., Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis Yayınları, 2007; 68.
8. Gültekin M., “Marx’ın Meta Çözümlemesinden Tüketim Teorisine”, <http://www.scribd.com/doc/41592911/Marx-%C4%B1n-Meta-Coz...>, Erişim tarihi:03.03.2011.
9. Singh V., “Stalin ve 2. Dünya savaşı Sonrası Sovyetlerde Pazar Sosyalizmi Sorunu”, Marsist Leninist Görüş, gazete.halkcephesi.net/yazilar/index..., Erişim tarihi:21.04.2011.●